

УДК 343.9

DOI 10.33244/2617-4154.1(8).2022.215-221

О. В. Кузьменко,*канд. юрид. наук, доцент**e-mail: el.v.linnik@gmail.com***ORCID ID 0000-0002-6117-523X;****Н. П. Січко,***Державний податковий університет**e-mail: natkasichko18@gmail.com***ORCID ID 0000-0003-0269-2066**

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена формулюванню методики розслідування колабораційної діяльності. Проаналізовано, що саме в криміналістичній методиці відображено комплекси методів, засобів, прийомів та рекомендацій типізованого характеру, викладених в описовій або формалізованій формі щодо раціональної організації процесу збирання, оцінки та використання доказової інформації відповідно до специфіки вчинення й розслідування різних злочинних виявів та судового розгляду кримінальних проваджень.

Зроблено висновок, що до структури методики розслідування колабораційної діяльності мають входити: криміналістична характеристика; обставини, які підлягають доказуванню; версії розслідування; окремі слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи.

Крім того, авторами зазначено, що під час розслідування колабораційної діяльності варто встановити: час, спосіб та обставини вчинення кримінального правопорушення; форму вини обвинуваченого; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення; інші обставини, що мають значення для кримінального провадження.

Зазначено, що версії, які можуть виникати під час розслідування колабораційної діяльності, можуть стосуватися обставин події (дії обвинуваченого містять у собі ознаки колабораційної діяльності або має місце інше кримінальне правопорушення тощо), суб'єкта (кримінальне правопорушення вчинено однією особою чи групою осіб тощо) та місця вчинення кримінального правопорушення (колабораційна діяльність здійснювалась на тимчасово окупованих територіях України чи за допомогою мережі Інтернет або засобів масової інформації тощо). А до слідчих (розшукових) дій під час розслідування колабораційної діяльності варто віднести: допит, слідчий огляд, пред'явлення підозрюваного для впізнання, обшук, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж та інформаційних систем, моніторинг банківських рахунків тощо.

Ключові слова: криміналістична методика, криміналістична характеристика, методика розслідування кримінальних правопорушень, розслідування колабораційної діяльності, слідчі (розшукові) дії, слідчі версії.

Мета статті полягає у формуванні окремої криміналістичної методики розслідування колабораційної діяльності.

Постановка проблеми. Починаючи з 2014 року, коли наша держава зіштовхнулася зі збройною агресією Російської Федерації, правоохоронні та судові органи України вели активну діяльність щодо виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які у певний спосіб допомагали державі-агресору. Після початку повномасштабного вторгнення на територію України 24.02.2022 знову почали свою активну протизаконну діяльність колаборанти, що зумовило внесення змін до деяких нормативно-правових актів, зокрема було додано до Кримінального кодексу (далі – КК) України ст. 111¹ «Колабораційна діяльність» [1], що зі свого боку призвело до необхідності оформлення окремої методики розслідування нового виду кримінального правопорушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання криміналістичної методики знайшло відображення у дослідженнях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених. Загальні та окремі положення цього розділу криміналістики у своїх працях висвітлювали В. А. Журавель, П. М. Маланчук, О. В. Синчук, Р. Л. Степанюк, В. О. Ходанович, Б. В. Щур та інші. Однак колабораційна діяльність є новим видом кримінального правопорушення, а тому методика її розслідування потребує подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Криміналістична методика виникла в результаті інтеграції і диференціації наукових знань та об'єднує в собі передові досягнення криміналістичної техніки й тактики, відповідно, щодо оптимальної організації розслідування кримінальних правопорушень і судового розгляду певних категорій проваджень. Як цілком слушно зазначає В. А. Журавель, саме в криміналістичній методиці «відображено комплекси методів, засобів, прийомів та рекомендацій типізованого характеру, викладених в описовій або формалізованій формі щодо раціональної організації процесу збирання, оцінки та використання доказової інформації відповідно до специфіки вчинення й розслідування різних злочинних виявів та судового розгляду кримінальних проваджень» [2, с. 24].

Крім того, варто погодитися з ученими, які вважають, що «криміналістична методика є особливою частиною стосовно інших структурних частин криміналістичної науки, оскільки використовує, видозмінює та пристосовує їх досягнення для вирішення основних завдань кримінального провадження, а також безпосередньо наближає теоретичні напрацювання криміналістики як науки до практичних потреб правоохоронців, так надаючи їм прикладного характеру» [3, с. 400].

До принципів побудови будь-якої окремої криміналістичної методики можна віднести: «1) правову основу – обов'язкове врахування дослідником вимог нормативно-правових актів, що стосуються розроблюваної методики; 2) наукову основу, тобто

знання та використання сучасних досягнень криміналістики та інших наук, положення яких є необхідними для побудови відповідної методики, а також дотримання загальних правил науково-дослідної діяльності у процесі її формування; 3) інформаційно-практичну основу, якщо означає обов'язкове ґрунтовне вивчення дослідником злочинної діяльності певного виду, особливостей діяльності щодо виявлення, розкриття та розслідування відповідного різновиду злочинів, запобігання їм, а також урахування потреб і можливостей оперативної-розшукової, слідчої, експертної та судової практики» [4, с. 88].

Варто також зазначити, що «окрема спеціальна криміналістична методика (видова, підвидова або комплексна) як комплекс науково-практичних рекомендацій найбільшого ступеня конкретності повинна мати чітке прикладне спрямування, застосовуватись безпосередньо у практичній діяльності з розслідування відповідної категорії злочинів» [5, с. 146].

На нашу думку, до структури методики розслідування колабораційної діяльності мають входити:

- 1) криміналістична характеристика;
- 2) обставини, які підлягають доказуванню;
- 3) версії розслідування;
- 4) окремі слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи.

На думку деяких науковців, «до основних елементів криміналістичної характеристики колабораційної діяльності варто віднести: спосіб, місце, час вчинення злочину, засоби злочинного посягання та особу злочинця» [6, с. 338].

Обставини, які підлягають доказуванню, передбачені ч. 1 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України [7]. На нашу думку, під час розслідування колабораційної діяльності, варто встановити:

- 1) час, спосіб та обставини вчинення кримінального правопорушення;
- 2) форму вини обвинуваченого;
- 3) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення;
- 4) інші обставини, що мають значення для кримінального провадження.

На думку В. О. Ходановича, «пізнання слідчим фактичних обставин кримінального правопорушення передбачає наявність процесуальних приписів щодо порядку вчинення певних дій слідчим, має визначені межі пізнання, які чітко окреслені нормами права. Певна особливість пізнавальної діяльності в кримінальному провадженні полягає і в тому, що її предметом виступають конкретні факти минулого і поточного, які зазвичай не мають прямих аналогів в об'єктивній дійсності, також і серед обставин інших кримінальних проваджень, навіть за тим самим складом злочину чи різних злочинних дій за участю тих самих виконавців. Кожен злочин як окрема подія має чітко виражену індивідуальність. Якщо ж слідчому чи прокурору особисто відомі обставини вчинення злочину, то він як представник органу досудового розслідування не може бути суб'єктом пізнання, оскільки отримує інший процесуальний статус – свідка, потерпілого, підозрюваного і тому підлягає відводу.

Пізнання у кримінальному провадженні базується на пізнаних закономірностях суспільних та природних явищ і спрямоване не на подальше поглиблення у сутність об'єкта, а на встановлення істини конкретного факту. Специфіка такого пізнання зумовлена рядом обмежень та приписів процесуального й етичного характеру, що пояснюється своєрідністю предмета дослідження, яким є суспільно небезпечне діяння, що має ознаки кримінального правопорушення. У випадках виявлення ознак шпигунства, державної зради, диверсії, посягання на територіальну цілісність і недоторканість України потребує від відповідних органів спеціальної підготовки, технічної оснащеності та добре налагодженої організації. Воно протікає як система спланованих дій, які на певному етапі трансформуються в розслідування факту, що містить ознаки певного виду злочинів проти основ національної безпеки держави. Такі дії, залежно від конкретних обставин змісту виявлених фактів, можуть називатися контррозвідувальними або оперативно-розшуковими. Іншими словами, виявлення таких злочинів є комплексом активних дій компетентних органів, у центрі уваги якого є конкретне явище об'єктивного світу, ознаки якого і характеризують це явище як злочинне. Зміст дій таких органів зводиться до діяльності щодо винайдення та збирання, реєстрації інформації про ознаки та сліди такого діяння, які зі свого боку будуть об'єктивно свідчити про кримінально караний характер означеного явища» [8, с. 180–181].

Щодо версій, які можуть виникати під час розслідування колабораційної діяльності, то до них, на нашу думку, можна віднести:

- 1) щодо обставин події:
 - дії обвинуваченого містять у собі ознаки колабораційної діяльності;
 - мало місце застосування примусу до вчинення дій, які належать до способів вчинення колабораційної діяльності;
 - мало місце вчинення іншого кримінального правопорушення;
- 2) щодо суб'єкта кримінального правопорушення:
 - колабораційну діяльність вчинено особою, яку було затримано;
 - колабораційну діяльність вчинено іншою особою, а затримана особа володіє необхідною для органів досудового розслідування інформацією;
 - кримінальне правопорушення вчинено однією особою чи групою осіб;
- 3) щодо місця вчинення кримінального правопорушення:
 - колабораційна діяльність здійснювалась за допомогою мережі Інтернет або засобів масової інформації;
 - колабораційна діяльність здійснювалась на тимчасово окупованих (або неокупованих) територіях України;
 - колабораційна діяльність здійснювалась у закладах освіти;
 - колабораційна діяльність здійснювалась під час з'їздів, зборів, мітингів, походів, демонстрацій, конференцій, круглих столів тощо.

Однак при цьому варто погодитися з думкою О. В. Синчука, що «висунення робочих версій у конкретному випадку розслідування залежить від обсягу зібраної первинної інформації та слідчої ситуації, що склалася. Зокрема, у разі висунення версій

про осіб, причетних до вчинення злочину, беруться до уваги способи його вчинення, вид завданої шкоди, а також відомості, отримані в результаті дослідження слідів та інших речових доказів, виявлених на місці злочину» [9, с. 194–195].

Пізнання обставин кримінального правопорушення в межах здійснення за дорученням органу досудового розслідування оперативно-розшукових заходів надає можливість «отримати оперативним шляхом інформацію, що потрібна для прийняття слідчим, прокурором процесуальних рішень щодо здійснення певних або інших слідчих (розшукових) дій, обрання тактичних прийомів їх проведення, застосування тактичних комбінацій, оперативно-тактичних операцій. Оперативно-розшуковим шляхом може бути зібрано інформацію, яка характеризує особу підозрюваного, його способи життя, наміри й можливості щодо переховування від кримінального переслідування, його зв'язки тощо. Це також є способом пізнання фактичних обставин злочину і може мати значення для прийняття ряду процесуальних рішень.

За дорученням слідчого, прокурора співробітники оперативних підрозділів можуть проводити слідчі та негласні слідчі (розшукові) дії або оперативно-розшукові заходи, спрямовані на розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду, викраденого майна й грошових коштів і цінностей, майна, здобутого злочинним шляхом, а також того, на яке може бути накладено арешт. Усі ці оперативні заходи також здійснюються з метою пізнання в межах досудового розслідування, а окремі з них безпосередньо спрямовані на доказування» [8, с. 182].

На нашу думку, до слідчих (розшукових) дій під час розслідування колабораційної діяльності варто віднести:

- 1) на початковому етапі розслідування:
 - допит (підозрюваного та свідків);
 - слідчий огляд (насамперед за наявності місця події, а також житла та робочого місця підозрюваного);
- 2) на наступному етапі розслідування:
 - пред'явлення підозрюваного для впізнання;
 - обшук (підозрюваного та його житла чи робочого місця);
 - призначення судових експертиз (передусім техніко-криміналістичного дослідження документів та авторознавчої);
 - аудіо-, відеоконтроль за особою;
 - арешт, огляд і виїмка кореспонденції;
 - зняття інформації з електронних комунікаційних мереж;
 - зняття інформації з електронних інформаційних систем;
 - моніторинг банківських рахунків тощо.

Висновки. Отже, з огляду на все вищезазначене можна зробити такі висновки. По-перше, побудова будь-якої окремої криміналістичної методики має ґрунтуватися на правовій, науковій та інформаційно-практичній основі. По-друге, до структури методики розслідування колабораційної діяльності мають входити: 1) криміналістична характеристика; 2) обставини, які підлягають доказуванню; 3) версії розслідування; 4) окремі слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи. При цьому кожна з

виділених частин має свій зміст, однак у цілому така структура методики розслідування колабораційної діяльності є сталою та єдиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n698> (дата звернення: 02.06.2022).
2. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. Х.: Видавнича агенція «Апостиль», 2012. 304 с.
3. Пчеліна О. В. Криміналістична методика як особлива частина криміналістики. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 74. С. 396–401.
4. Степанюк Р. Л. Принципи формування окремої криміналістичної методики. *Право і Безпека*. 2016. № 4. С. 85–90.
5. Степанюк Р. Л. Структура окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Право і Безпека*. 2011. № 4. С. 143–147.
6. Кузьменко О. В. Особливості криміналістичної характеристики колабораційної діяльності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 336–339.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2054> (дата звернення: 02.06.2022).
8. Ходанович В. О. Окремі питання виявлення й досудового розслідування злочинів проти основ національної безпеки України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2017. Т. 14, № 1. С. 177–185.
9. Синчук О. В. Проблеми побудови систем типових версій у методиках розслідування окремих категорій злочинів. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 28. С. 191–198.

REFERENCES

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n698> (data zvernennia: 02.06.2022).
2. Zhuravel V. A. Kryminalistychni metodyky: suchasni naukovyi kontseptsii: monohrafiia. Kh.: Vydavnycha ahentsiia «Apostyl», 2012. 304 s.
3. Pchelina O. V. Kryminalistychna metodyka yak osoblyva chastyna kryminalistyky. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. 2014. Vyp. 74. S. 396–401.
4. Stepaniuk R. L. Pryntsypy formuvannia okremoi kryminalistychnoi metodyky. *Pravo i Bezpeka*. 2016. № 4. S. 85–90.
5. Stepaniuk R. L. Struktura okremykh kryminalistychnykh metodyk rozsliduvannia zlochyv. *Pravo i Bezpeka*. 2011. № 4. S. 143–147.
6. Kuzmenko O. V. Osoblyvosti kryminalistychnoi kharakterystyky kolaboratsiinoi diialnosti. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. 2022. № 1. S. 336–339.

7. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2054> (data zvernennia: 02.06.2022).

8. Khodanovych V. O. Okremi pytannia vyivlennia y dosudovoho rozsliduvannia zlochyniv proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy*. 2017. T. 14, № 1. S. 177–185.

9. Synchuk O. V. Problemy pobudovy system typovykh versii u metodykakh rozsliduvannia okremykh katehori zlochyniv. *Pytannia borotby zi zlochynnistiu*. 2014. Vyp. 28. S. 191–198.

O. Kuzmenko, N. Sichko Methods of investigating collaboration activities

The article is devoted to the formulation of methods for investigating collaboration activities. It is analyzed that the forensic methodology reflects a set of methods, tools, techniques and recommendations of a standardized nature, set out in descriptive or formalized form for the rational organization of the collection, evaluation and use of evidence in accordance with the specifics of committing and investigating various criminal acts and criminal proceedings.

It is concluded that the structure of the methodology for investigating collaboration activities should include: forensic characteristics; circumstances to be proved; versions of the investigation; separate investigative (search) actions and operative-search measures.

In addition, the author noted that during the investigation of collaboration activities, it is necessary to establish: the time, manner and circumstances of the commission of a criminal offense; the form of guilt of the accused; circumstances that affect the severity of the criminal offense; other circumstances relevant to the criminal proceedings.

It is noted that the versions that may arise during the investigation of collaboration activities may relate to the circumstances of the event (actions of the accused include signs of collaboration activities or other criminal offense, etc.), subject (criminal offense committed by one person or group of persons, etc.) and places of commission of a criminal offense (collaboration activities were carried out in the temporarily occupied territories of Ukraine or through the Internet or the media, etc.). Investigative actions during the investigation of collaboration activities should include: interrogation, investigative examination, presentation of the suspect for identification, search, inspection and seizure of correspondence, removal of information from electronic communications networks and information systems, monitoring of bank accounts, etc.

Keywords: *forensic methodology, forensic characteristics, methods of investigation of criminal offenses, investigation of collaboration activities, investigative (search) actions, investigative versions.*

Стаття надійшла до редколегії 10 червня 2022 року